

DARIA LECIAK

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych we Włocławku

Glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 14 grudnia 2023 r. (C-28/22)

**Gloss on the Judgment of the Court of Justice
of the European Union of 14 December 2023
(Case C-28/22)**

1. Wstęp

Rozstrzygnięcie Trybunału dotyczyło budzącego wątpliwość w praktyce orzeczniczej problemu uprawnienia banków do podnoszenia zarzutu zatrzymania w sporach sądowych odnoszących się do kredytów waloryzowanych do waluty obcej. TSUE w wyroku z dnia 14 grudnia 2023 r. (C-28-22) uznał, że artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich w związku z zasadą skuteczności należy interpretować w ten sposób, że: stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą, w sytuacji gdy umowa kredytu hipotecznego zawarta przez przedsiębiorcę z konsumentem nie może już pozostać wiążąca po usunięciu nieuczciwych warunków zawartych w tej umowie, przedsiębiorca ten może powołać się na prawo zatrzymania umożliwiające mu uzależnienie zwrotu świadczeń otrzymanych od tego konsumenta od przedstawienia przez niego oferty zwrotu świadczeń, które sam otrzymał od tego przedsiębiorcy, lub gwarancji zwrotu tych ostatnich świadczeń, jeżeli wykonanie przez tego samego przedsiębiorcę tego prawa zatrzymania powoduje

utrata przez rzeczonoego konsumenta prawa do uzyskania odsetek za opóźnienie od momentu upływu terminu nałożonego na danego przedsiębiorcę do wykonania zobowiązania umownego po tym, jak przedsiębiorca ten otrzyma wezwanie do zwrotu świadczeń zapłaconych jemu w wykonaniu tej umowy.

Lektura głosowanego judykatu daje bez wątpienia uzasadniony powód do pogłębionej refleksji nad zasadnością oraz skutecznością podnoszonego przez kredytodawców zarzutu zatrzymania. Jest ona przy tym o tyle uprawniona, że rozstrzygnięcie TSUE i jego merytoryczne uzasadnienie wymuszają faktyczne przeniesienie dyskusji dotyczącej tej problematyki na nieco inny poziom rozważań z nią związanych. Przypomnieć bowiem trzeba, że dotychczas koncentrowała się ona przede wszystkim na charakterze prawnym umowy kredytu.

2. Stan faktyczny oraz stan prawny

W dniu 7 września 2007 r. TL i WE zawarli z bankiem, którego Getin Noble Bank jest następcą prawnym, umowę kredytu hipotecznego denominowanego w złotych polskich i indeksowanego do franka szwajcarskiego („Umowa”). Postanowienia Umowy przewidywały, że TL i WE zobowiązani byli do spłacania rat w złotych polskich, w kwocie stanowiącej równowartość raty wyrażonej we frankach szwajcarskich. W dniu 27 lipca 2017 r. TL i WE skierowali do Getin Noble Bank reklamację, w której podnieśli, że postanowienia przeliczeniowe są nieuczciwe, i zażądali od tego banku zwrotu rat, które zostały zapłacone. W dniu 28 września 2017 r. TL i WE wytoczyli powództwo, podnosząc, niezgodność klauzul przeliczeniowych z prawem oraz nieważność Umowy.

Podczas postępowania Sąd rozpoznający sprawę poinformował TL i WE, że w przypadku, w którym postanowienia te zostałyby uznane za niedozwolone, Umowa będzie uznana za nieważną. Powodowie zostali również poinformowani, że w takiej sytuacji zobowiązani będą do zwrotu kapitału kredytu niezwłocznie po wezwaniu banku, a także mogą zostać przeciwko nim wysunięte roszczenia banku o zapłatę wyższych kwot. Na rozprawie, która odbyła się w dniu 12 listopada

2021 r., TL i WE potwierdzili wolę niezastępowania wspomnianych warunków umownych i nieutrzymywania w mocy Umowy. Wyrokiem częściowym z dnia 19 listopada 2021 r. Umowa kredytu została uznana za nieważną. W dniu 9 lipca 2021 r. TL i WE zostało doręczone oświadczenie Getin Noble Bank, zgodnie z którym bank skorzystał z prawa zatrzymania świadczenia ewentualnie należnego TL i WE do czasu zaoferowania temu bankowi przez nich zwrotu świadczeń wzajemnych, czyli kwoty kredytu udostępnionej im przez bank na podstawie Umowy albo zabezpieczenia roszczenia o zwrot tej kwoty. Getin Noble Bank podniósł zarzut zatrzymania, który wywodził z roszczenia restytucyjnego, którym dysponuje wobec powodów w postępowaniu głównym w celu odzyskania środków wypłaconych im w ramach wykonania umowy kredytu. Jednakże możliwość powołania się na ten zarzut zależy od kwestii, czy roszczenie to uległo przedawnieniu. Powodowie utrzymywali, że termin przedawnienia roszczeń Getin Noble Bank rozpoczął bieg w momencie, w którym ten ostatni otrzymał reklamację lub w dniu doręczenia mu pozwu. Ze względu na fakt, że te dwa zdarzenia miały miejsce w 2017 r., roszczenia te uległy przedawnieniu w 2020 r.

Wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, został złożony przez Sąd Okręgowy w Warszawie na mocy postanowienia z dnia 19 listopada 2021 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 12 stycznia 2022 r. Wniosek ten dotyczył wykładni art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29).

Sąd Okręgowy poinformował Trybunał, że zgodnie z powszechnie przyjętą przez polskie sądy wykładnią prawa polskiego wykonanie przez dłużnika prawa do zatrzymania pociąga za sobą ustanie opóźnienia. Tymczasem fakt pozostawiania przez dłużnika w stanie opóźnienia jest wstępną przesłanką powstania obowiązku zapłaty odsetek za opóźnienie. Wykładnia ta opiera się zatem na zasadzie, że dany dłużnik jest gotowy do wykonania świadczenia, lecz przysługuje mu prawo, na które można się powołać wobec swojego wierzyciela, zwalniające go ze zobowiązania do niezwłocznego wykonania.

W związku z powyższym, w zakresie zarzutu zatrzymania, Sąd Okręgowy sformułował pytanie prejudycjalne: czy zgodna z art. 7 ust. 1 dyrektywy [93/13] jest taka wykładnia prawa krajowego, która, w przypadku braku możliwości dalszego obowiązywania umowy po wyeliminowaniu z niej postanowień niedozwolonych, przewiduje, że przedsiębiorcy przysługuje prawo do uzależnienia zwrotu świadczeń otrzymanych od konsumenta od równoczesnego zaoferowania przez konsumenta zwrotu świadczeń otrzymanych od przedsiębiorcy lub zabezpieczenia przez konsumenta dokonania takiego zwrotu, przy czym przy określeniu wysokości świadczenia należnego od konsumenta nie zostaną uwzględnione kwoty, roszczenie o zwrot których uległo przedawnieniu [?] Czy zgodna z art. 7 ust. 1 dyrektywy [93/13] jest taka wykładnia prawa krajowego, która, w przypadku braku możliwości dalszego obowiązywania umowy po wyeliminowaniu z niej postanowień niedozwolonych, przewiduje, że konsumentowi nie będą przysługiwać w całości lub w części odsetki za opóźnienie za okres od otrzymania przez przedsiębiorcę wezwania do zwrotu świadczeń, w tym w przypadku skorzystania przez przedsiębiorcę z uprawnienia, o którym mowa w pytaniu czwartym?”.

3. Rozstrzygnięcie TSUE

Jak słusznie zauważył TSUE, zgodnie z wykładnią sądową prawa polskiego, w przypadku nieważności umowy, stan opóźnienia po jednej ze stron ustaje z powodu skorzystania przez tę stronę z prawa zatrzymania świadczenia, które musi ona zapłacić drugiej stronie, do czasu złożenia przez nią oferty spełnienia świadczenia lub udzielenia gwarancji na wykonanie świadczenia, które musi sama spełnić. Wówczas konsumentowi należne byłyby odsetki za opóźnienie od upływu terminu wyznaczonego przedsiębiorcy na wykonanie zobowiązania, po otrzymaniu przez niego stosownego wniosku konsumenta, do chwili podniesienia zarzutu zatrzymania. W konsekwencji konsument traci prawo do części lub całości odsetek za opóźnienie, co dodatkowo pogarsza jego sytuację prawną i finansową.

Skuteczność ochrony przyznanej konsumentom przez dyrektywę 93/13 byłaby zagrożona, gdyby konsumenci ci, powołując się na prawa, które wywodzą z tej dyrektywy, zostali narażeni na ryzyko nieotrzymania odsetek za opóźnienie od kwot, które powinny im zostać zwrócone ze względu na nieważność takiej umowy od momentu upływu terminu nałożonego na przedsiębiorcę do wykonania świadczenia, po tym jak przedsiębiorca ten otrzyma wezwanie do zwrotu tych kwot.

Na pytanie zadane przez sąd krajowy należy zatem odpowiedzieć, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z zasadą skuteczności należy interpretować w ten sposób, iż stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą w sytuacji gdy umowa kredytu hipotecznego zawarta przez przedsiębiorcę z konsumentem nie może już pozostać wiążąca po usunięciu nieuczciwych warunków zawartych w tej umowie, przedsiębiorca ten może powołać się na prawo zatrzymania umożliwiające mu uzależnienie zwrotu świadczeń otrzymanych od tego konsumenta od przedstawienia przez niego oferty zwrotu świadczeń, które sam otrzymał od tego przedsiębiorcy, lub gwarancji zwrotu tych ostatnich świadczeń, jeżeli wykonanie przez tego samego przedsiębiorcę tego prawa zatrzymania powoduje utratę przez rzonego konsumenta prawa do uzyskania odsetek za opóźnienie od momentu upływu terminu nałożonego na danego przedsiębiorcę do wykonania świadczenia po tym, jak przedsiębiorca ten otrzyma wezwanie do zwrotu świadczeń zapłaconych mu w wykonaniu tej umowy.

4. Komentarz

Głosowany wyrok TSUE jest nie tylko słuszny merytorycznie i cenny dla realizacji idei jak najpełniejszej ochrony konsumentów będących kredytobiorcami, ale i również potrzebny wobec rozbieżnych rozstrzygnięć sądów krajowych w zakresie uprawnienia kredytodawców do podnoszenia zarzutu zatrzymania.

Dotychczasowe rozważania sądów koncentrowały się na charakterze prawnym umowy kredytu i możliwości podniesienia

zarzutu zatrzymania. Istota prawa zatrzymania została wyrażona w art. 461 § 1 KC. W przepisie tym chodzi o prawo zatrzymania cudzej rzeczy przez zobowiązanego do jej wydania do chwili zaspokojenia lub zabezpieczenia określonych roszczeń. Prawo zatrzymania jest prawem akcesoryjnym wobec prawa głównego – roszczenia o zwrot przez drugą stronę tego, co otrzymała tytułem świadczenia z umowy, od której odstąpiono¹. Natomiast kolejne unormowania odnoszące się do tego uprawnienia tj. art. 496 i 497 KC dotyczą wyłącznie umów wzajemnych. Stosownie do art. 496 KC, jeżeli wskutek odstąpienia od umowy strony mają dokonać zwrotu świadczeń wzajemnych, każdej z nich przysługuje prawo zatrzymania, dopóki druga strona nie zaoferuje zwrotu otrzymanego świadczenia albo nie zabezpieczy roszczenia o zwrot. Przepis ten stosuje się odpowiednio w razie rozwiązania lub nieważności umowy wzajemnej (art. 497 KC). Prawo to polega zatem na zatrzymaniu rzeczy bądź świadczenia wzajemnego. Celem tego uprawnienia jest doprowadzenie do sytuacji, w której obie strony wykonają równocześnie względem siebie swoje obowiązki. Nie budzi przy tym wątpliwości, co wynika z art. 497 KC, że prawo zatrzymania ma zastosowanie do umów wzajemnych, które były z jakichś przyczyn nieważne lub co do których stosunek prawny z nich wynikający został rozwiązany². Uznaje się, że świadczeniem ze strony kredytodawcy jest nie tyle wyłącznie kwota pieniężna, ale udostępnienie tej kwoty kredytobiorcy do okresowego korzystania³.

Analiza treści wyroków sądów powszechnych prowadzi do wniosku, iż panuje rozbieżność w zakresie zakwalifikowania umowy kredytu jako umowy wzajemnej. Z analizy większości judykatów płynie jednak wniosek, że świadczenia stron z umowy kredytu mają charakter wzajemny⁴. Ekwiwalentem świadczenia banku jest zapłata przez

¹ Por. T. Wiśniewski, *Prawo zatrzymania w kodeksie cywilnym*, Warszawa 1999, s. 31–32.

² Tenże, s. 35–39.

³ Zob. G. Tracz, *Kredyt jako typ umowy*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2019, nr 4, s. 109 i 110.

⁴ Szerzej zob.: Ł. Węgrzynowski, *Umowa wzajemna w orzecznictwie sądowym*, „Przegląd Sądowy” 2010, nr 9, s. 67–88.

kredytobiorcę bankowi odsetek i prowizji obok obowiązku zwrotu wykorzystanego kredytu, co pozwala na przyjęcie, że kredytodawca jest uprawniony do podniesienia zarzutu zatrzymania⁵.

Zgodnie z odmiennym poglądem, prawo zatrzymania może mieć zastosowanie przy umowach wzajemnych, a taką nie jest umowa kredytu w rozumieniu art. 487 KC. Argumentacja popierająca powyższą tezę opiera się na stwierdzeniu, że zgodnie z art. 69 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe⁶ przez umowę kredytu bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie kwotę środków pieniężnych z przeznaczeniem na ustalony cel, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu. Zatem umowa kredytu stanowi, że kredytobiorca zwraca to samo świadczenie, a nie spełnia inne równoważne. Niemożliwe jest więc zastosowanie przepisów art. 496 i 497 KC per analogiam. Umowa jest wzajemna, gdy strony zobowiązują się w taki sposób, że świadczenie jednej ma być odpowiednikiem świadczenia drugiej. Jest oczywistym, że są to świadczenia ekwiwalentne, ale subiektywnie (w ocenie stron). Jednak nie da się przyjąć, że są to świadczenia jednorodnjajowe, dotyczące tego samego przedmiotu (w umowie kredytu przedmiotem są pieniądze)⁷.

Oprócz spełnienia cechy wzajemności, w dorobku orzecznictwym można dostrzec uzasadnienie dla skuteczności zarzutu zatrzymania

⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – I Wydział Cywilny z dnia 16 lutego 2022 r., I ACa 974/20 (Legalis nr 2692384); Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie – I Wydział Cywilny z dnia 30 grudnia 2021 r., I ACa 632/21 (Legalis nr 2692608); Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie – I Wydział Cywilny z dnia 31 stycznia 2022 r., I ACa 719/21 (Legalis nr 2691067); Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – I Wydział Cywilny z dnia 17 stycznia 2022 r., I ACa 136/21 (Legalis nr 2674013); Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie – I Wydział Cywilny z 11 stycznia 2022 r., I ACa 477/19 (Legalis nr 2685241).

⁶ Dz.U. 1997 Nr 140, poz. 939 ze zm.

⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie – I Wydział Cywilny z dnia 20 lipca 2023 r., I ACa 1100/22 (Legalis nr 2973719); Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie – I Wydział Cywilny z dnia 21 lutego 2022 r., I ACa 31/21 (Legalis nr 2690910).

w jego funkcji zabezpieczającej. Zdaniem SN wyrażonym w uchwale z dnia 16 lutego 2021 r., prawo zatrzymania zapobiega zagrożeniom związanym z niewypłacalnością jednego z obustronnie wzbogaconych. Możliwości skorzystania z tego prawa nie przekreśla w ocenie SN stwierdzenie, że „w zakresie, w jakim spłaty kredytu stanowią jedynie zwrot kapitału (bez odsetek), nie mogą być traktowane jako świadczenie wzajemne względem oddania przez bank tego kapitału do dyspozycji kredytobiorcy”⁸.

W uchwale SN z dnia 7 maja 2021 r. zasygnalizowano, że „w celu uniknięcia zagrożeń związanych z niewypłacalnością kredytobiorcy kredytodawca może skorzystać z przewidzianego w art. 497 w związku z art. 496 KC prawa zatrzymania, chroniąc w ten sposób swe roszczenie o zwrot wykorzystanego kapitału, gdyż obowiązek jego zwrotu jest – w relacji do obowiązku oddania środków pieniężnych do dyspozycji kredytobiorcy – czymś więcej niż zobowiązaniem do świadczenia wzajemnego (ma charakter bardziej podstawowy niż obowiązek zapłaty oprocentowania lub wynagrodzenia), a nie czymś mniej”⁹.

Na praktyczne konsekwencje uznania skuteczności zarzutu zatrzymania zwrócił uwagę SN w postanowieniu z dnia 17 marca 2023 r. Zauważono, że uwzględnienie zarzutu zatrzymania może skomplikować wzajemne rozliczenia pomiędzy stronami nieważnej umowy. Konsument nie będzie mógł otrzymać od banku zasądzonych na jego rzecz środków pieniężnych w jakiegokolwiek części, dopóki nie zaoferuje jednoczesnego zwrotu kwoty otrzymanego kapitału, która i tak, po skutecznym jej zaoferowaniu bankowi, następnie musiałaby zostać zwrócona kredytobiorcy z uwagi na fakt, że już uprzednio kwotę kapitału zwrócił on bankowi¹⁰.

Konkludując należy stwierdzić, że wobec rozstrzygnięcia TSUE z dnia 14 grudnia 2023 r. bezprzedmiotowa staje się ocena charakteru prawnego umowy kredytu i spełnienia przez nią cechy wzajemności. Możliwość skutecznego podniesienia zarzutu zatrzymania jest

⁸ III CZP 11/20, Legalis nr 2532281.

⁹ III CZP 6/21, Legalis nr 2563899.

¹⁰ II CSKP 1486/22, Legalis nr 2960017.

wyłączona, ponieważ prowadziłyby do zagrożenia skuteczności dyrektywy 93/13. Rozwiązaniem problemu rozliczeń wskutek stwierdzenia nieważności umowy jest zastosowanie instytucji potrącenia wzajemnych wierzytelności i ich umorzenia do wysokości wierzytelności niższej¹¹. Zgodzić się należy ze stwierdzeniem, że prawo potrącenia ma pierwszeństwo przed prawem zatrzymania, gdyż dalece bardziej służy rozwiązaniu sporu i zapobiega dalszym procesom sądowym¹².

Niewątpliwie głosowany wyrok wydany przez TSUE jest kolejnym, w którym organ ten po raz kolejny „stanął po stronie” kredytobiorców będących konsumentami. Skutkiem tego rozstrzygnięcia powinno być zakończenie dyskusji dotyczącej skuteczności podnoszonego przez Kredytodawców zarzutu zatrzymania. Zaś jednolita linia orzecznicza w zakresie praktyki podnoszenia zarzutu zatrzymania z pewnością przyczyni się do jeszcze sprawniejszego i szybszego rozstrzygania sporów sądowych dotyczących kredytów waloryzowanych do waluty obcej.

Bibliografia

- Tracz G., *Kredyt jako typ umowy*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2019, nr 4.
Węgrzynowski Ł., *Umowa wzajemna w orzecznictwie sądowym*, „Przegląd Sądowy” 2010, nr 9.
Wiśniewski T., *Prawo zatrzymania w kodeksie cywilnym*, Warszawa 1999.
Zagrobelny Ł., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2021, red. E. Gniewek, *Komentarz do art. 496 k.c.*, Legalis.

¹¹ Zob. wyrok SN z dnia 17 marca 2022 r., II CSKP 474/22, Legalis nr 2710705.

¹² Zob. Ł. Zagrobelny, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2021, red. E. Gniewek, *Komentarz do art. 496 k.c.*, Legalis, s. 1/1.